

I

Les sorpreses i els perills al revolt d'un camí

L'avi Salim m'explicava que havia d'entendre la vida com un viatge. Per arribar al final o, simplement, per a no deixar de caminar, cal aprendre a respirar, cal agafar el ritme adequat a les circumstàncies de cada moment. Hi ha persones que no troben mai el ritme de la vida. I van sempre atabalades o sempre a pas de puça. La muntanya demana una passa més curta i segura que la vall, i l'hivern, una prevenció major que la primavera. Hi ha situacions en què hem de córrer com llebrers i d'altres en què la prudència recomana ensumar l'aire i avançar amb peus plans, com les raboses.

Aquella nit, davant el cos travessat al camí i els dos encaputxats que l'envoltaven, vaig recordar les paraules de l'avi. Amb tanta claredat com si les haguera pronunciades a cau d'orella. No obstant això, no vaig encertar a reaccionar: havia de córrer i allunyar-me'n o millor no respirar i passar desapercibuda? Era una nit clara i sedosa d'estiu, ben bé a tocar de la festa de *mihrahan*, coincident, si fa no fa, amb el Sant Joan dels cristians. Si m'haguera trobat l'escena al *mihrahan*, no hauria dubtat que es tractava d'alguna de les aparicions infernals que destorben la tranquil·litat dels caminants en la jornada més màgica de l'any, propícia a dimonis, bruixes i encantaments. Però, prop d'aquell camí solitari, no hi havia cap cova llegendària, pas entre el món dels vius i el món dels traspassats. Clavada enmig del camí, amb Rasmia alenat al meu costat, vaig rodar la vista amb l'esperança de descobrir algú amb qui compartir la por.

No hi havia ni una ànima. A una banda, les ondulacions arrodonides de la serra d'Almudaina es desfeien en marges d'oliveres i ametlers, insinuaven línies i siluetes incertes, desdibuixades per la foscor de la nit. A l'altra, la fondalada de les valls de Planes i Cocentaina, una estesa on tan sols puntejava la llumeneta perduda d'alguna alqueria, com una estrella solitària caiguda del cel.

La lluna en el ple il·luminava el revolt del camí. Una lluna creixent, entre un vel de núvols bromosos, de calor i humitat. La mirada de la lluna, de gat tort i estufat, aguaitava el cos d'un home mort, als peus d'un cavall. Dues ombres feien rogle, embossades en capes. Em donaven l'esquena, indecises, silencioses. Vaig optar per la prudència i em vaig ocultar rere una soca d'olivera. Vaig agafar Rasmia d'un grapat, per evitar que els lladrucs o les passes nervioses ens delataren. Ens ajupírem amb el cor en un pessic. No bufava ni un bri de vent. El silenci dels camps i la quietud de la serra només eren profanats per la cridòria dels grills i el cant llunyà d'un mussol. La claror de la lluna reverberava en la blancor del camí, en les fulles platejades de les oliveres, en les pedres dels marges i, sobretot, en l'acer de les dagues dels encaputxats:

—És mort?

Un dels desconeguts s'agenollà vora el cos i esbufegà amb desgana. Alt i eixut, la capa li ballava com el brial d'una dona. En inclinar-se, vaig distingir unes cames canyudes i uns braços llargs de dits prims, similars a dues forques. Va escorcollar el cos amb l'avidesa del sac d'un quincallaire. Mentre el regirava, li va caure la caputxa. De perfil, revelà un cap pelat, amb mitja cabellera despentinada, un matoll d'esbarzer. Quan el company encengué un fanal, per ajudar-lo en l'escorcoll, il·luminà un rostre cadavèric, de faccions cantelludes i nas ganxut. Recordava un voltor famolenc que destrossava un cadàver, amb la particularitat d'una cicatriu que li partia la cara i un tros de tela apegat a l'ull esquerre:

–No crec que ressuscite. No porta res damunt!

–I ara com parlarà, tros de soca? Mort no ens aprofita. Qui et manava llançar-li la daga, cap de carabassa?

–La culpa és d'ell, per no haver-se parat, quan li hem donat l'alto.

–Si t'hi estigueres quiet, tu i els punyals! Sempre igual.

–I què volies? En veure'ns, s'ha espantat i ha punxat el cavall. Si no li llance la daga, a hores d'ara seria a les portes de Cocentaina.

–Jo tenia el cavall agafat de les brides!

–Clar home, i com que tens la força de Samsó, segur que hauries pogut dominar-lo!

Els encaputxats van tindre raons durant un bon tros. Vaig témer que la picabaralla acabaria amb més ganivetades, perquè cada vegada s'escriuaven, s'insultaven i s'espentaven més a la valenta. A l'últim, el gros es girà cap al cavall, sense soltar el fanal, i escorcollà les alforges. Pel to de veu feia l'efecte de ser qui remenava el cabàs. De menor alçada, era polit i revingut, amb un gest malagradós, de qui està enfadat amb el món sencer. No tardà a perdre la paciència i, d'una revolada, escampà amb fúria el contingut de les alforges per terra. Pels renecs i les malediccions, vaig pensar si no volia obrir el cavall en canal i esbudellar-lo, per assegurar-se que no hi portava res amagat:

–Mira per terra, fill bord de Satanàs! És possible que li haja caigut, quan intentava fugir.

–I si no el portava?

–Ens han assegurat que el duia quan va eixir de Dénia. No podem presentar-nos davant de l'inquisidor amb les mans buides o ens rostirà en una graella, igual que a sant Llorenç.

Aquells dos hòmens adoptaren una actitud que, en altres circumstàncies, hauria resultat còmica. Examinaren el camí de genolls i a les palpentes, per no deixar-se'n ni un pam. No comprenia res del que estava veient. Però

tenia la certesa que buscaven una cosa de vital importància. Quan tingueren apamat el camí, mamprendrien els bancals del costat i, aleshores, em descobririen. Si havien matat una persona, res no els impedia matar-ne dues. Vaig tornar a recordar les paraules de l'avi. El moment de la immobilitat havia passat. Ara, tocava canviar a l'acció i fugir del perill a cames em valguen.

–Rasmia, marxem –vaig balbucejar–. Primer, com les serps. Després, com si ens acaçara el dimoni.

La gossa ensumava el perill, estenallada entre els meus braços, ni es movia ni gosava alenar. Sense soltar-la del bescoll, vam començar a recular. En una nit més fosca, les ombres no haurien tardat a engolir-nos. Però amb un cel ras i una lluna tan clara, corríem el perill de ser descobertes abans de girar el revolt del camí. D'altra banda, el menor soroll podia delatar-nos. Els camps agostats cruixien amb tot d'herbes i matolls secs, per no parlar del risc d'enganxar-nos amb una argelaga o ensopegar amb una pedra i caure de tò.

En això, un objecte em cridà l'atenció. Ocult entre una ginesta, hi havia una espècie de sarró de cuir. Per la manera com es trobava, feia l'efecte que l'havien amollat des del camí. El vaig agafar amb compte. En sospesar-lo, vaig deduir que contenia alguna cosa de poc pes. Devia ser allò que els encaputxats buscaven. El més probable és que li haguera caigut a l'home mort, quan la daga el tombà del cavall. Amb els nervis, en voler reprendre la fugida, vaig aixafar un panical ressec amb el palmell de la mà. El dolor em va fer veure les estrelles i no vaig poder evitar un gemec.

Els encaputxats giraren el cap tot d'una i avançaren decidits cap al meu amagatall, rere la ginesta. Entre els branquillons, vaig distingir la lluentor metàl·lica de les dagues. No hi havia temps per perdre. D'un salt vaig arrancar a córrer. Vaig sentir els lladrucs de Rasmia, quan provà de fer-los front. Però era un gossa massa menuda per a

encarar-se a dos hòmens armats. Ella ho sabia i, havent mesurat les forces, optà per seguir-me. Això sí, després d'entretindre'ls una estona i donar-me avantatge:

–D'on ha eixit?

–Corre com un conill! –va cridar el més polít–. Agafem els cavalls!

Cames contra potes tenen poc a fer en un camí pla. La meua única esperança residia a trencar per una travessa i endinsar-me a la serra d'Almudaina abans que m'examparen. A la muntanya, entre penyes i barrancs, tenia més possibilitat de despistar-los. Havia d'aprofitar l'avantatge de conèixer les sendes i els desnivells d'aquella terra. Els cascos dels cavalls ressonaven sinistres contra les pedres. La serra d'Almudaina era lluny, encara. Havia de travessar bancals i saltar un munt de marges. Em capturarien, tret que aconseguira arribar al tossal del Degollat. Si el creuava i m'esmunyia entre les roques, els cavalls no podrien acaçar-me. Haurien de descavalcar i els perdria. El problema és que fins al tossal quedava un bon tros. L'arrap de les branques d'olivera i el mos dels esbarzers dels marges em semblaven carícies davant del que m'esperava si m'agafaven. Vaig escalar el primer marge, com un gat salvatge. Els faldons em destorbaven, s'enganxaren tantes voltes que van quedar destrossats. Rasmia corria al meu costat, amb la llengua fora. Els cavalls no podien saltar els marges i havien de buscar un pas més baix entre bancals. Això em féu guanyar un temps preciós.

Quan vaig arribar al tossal del Degollat, els tenia a un tret de pedra. No obstant això, la falda del tossal, fins a les penyes on començava l'Almudaina, era una costera massa suau. Els cavalls recuperarien la distància perduda en un no res. A mitjan costera, em vaig detindre per alenar. Corria a esclatacor. Però no n'hi havia prou. El primer dels genets pujava dret, amb el cavall renillant i traient bromera per la boca. Em cauria damunt. Havia canviat la daga curta per una espasa que xiulava al

vent, entre crits i molinets. Era el llarguerut. Sens dubte, abans de preguntar, pretenia encetar-me el cap a l'estil d'un meló d'Alger.

No em quedaven forces per fugir. La costera m'havia deixat esgotada, amb el pit adolorit, capolat a punxades. Només podia actuar d'una forma, desesperada però factible. Vaig buscar una pedra adient i la vaig rotllar a la fona que sempre portava amb mi. Els primers brunzits van sonar com el vol d'un bromerol que, ràpidament, es multiplicà, fins a convertir-se en un eixam d'abelles. Vaig llançar la fona quan ens separaven quatre trets de cavall. La pedra encertà de ple, en l'orella, i pel crit degué fer un bon trauc. Va caure aplomat, mentre el cavall passava pel meu costat amb la fúria d'un espectre. El segon genet frenà en sec, espantat, sense entendre el que havia ocorregut. La nit no permetia veure què havia tombat el company. Endevinant el motiu del seu recel, vaig veure l'oportunitat de traure'n partit:

–La pròxima fletxa de ballesta serà per a tu, si no em deixeu en pau!

Abans que l'altre s'incorporara, amb un bony de pam i un fil de sang regalimant per la cara, Rasmia i jo ens escapolírem pel tossal del Degollat, emparades pels boscos de la serra d'Almudaina.

II

Salema Ben-Alfaquí

Vaig arribar a l'alqueria de Benialfaquí feta un cabàs d'arraps i blaüres, amb la roba a pedaços, l'ànima en punxes i sense alé. No vaig parar de córrer fins a entrellucar els murs protectors de casa. L'àvia Suleima m'esperava en candeleta. Els marmolons i les espardenyades escales amunt em van deixar més coenta que un all.

El meu atabalament i la història tan destrellatada que vaig contar amb extrems de tota mena i un avalot de mil dimonis, la van desconcertar. M'envià al llit sense permetre que li calfara l'orella amb excuses:

–Ja en parlarem demà, quan torne l'avi. Gita't i no despertes els cosins. No en penses ni una de bona, Salema, ni una!

–Però els encaputxats han assaltat i assassinat un viatger! I tinc el que buscaven –vaig retrucar, exhibint el sarró com un trofeu.

–Ja n'hi ha prou, del mateix color! Ben dormit i ben menjat, s'enraona millor que cruixit i afamegat.

Les sentències de l'àvia no admetien rèplica. Amb un geni més viu que el foc, s'havia passat la nit en vetla, cabdellant desgràcies per la meua tardança. Vaig gitar-me al meu racó habitual de la cambra de dalt, arrupida al matalàs de palla que compartia amb les cosines, Aixa i Fàtima. Els ulls infantils m'espriaven de gairó, amb avidesa. Entre murmuris i precis provaren d'estirar-me la llengua. La manotada a la paret mitgera ens dissuadí de tibar més la corda. Rasmia es quedà fora, al corral, en companyia dels altres gossos.

Havia eixit d'Almudaina a mitjan vesprada, per dur el recapte a l'oncle Amet. Ell i els cosins treballaven en la reparació de la torre almohade des de feia una setmana. Les últimes pluges de primavera havien ensulsit una part del trespol. El senyor de Planes la necessitava en condicions per emmagatzemar les arroves d'oli i la part que li corresponia de les nostres collites. No debades, la família de l'oncle, els Amet Ben-Aia, eren uns mestres d'obra excel·lents, amb la mà trencada en l'art d'alçar parets, reparar teulades i bastir bigues. Com que dormien fora de casa, la meua cosina Aixa i jo teníem la seguita d'encaminar-nos des de l'alqueria de Benialfaquí fins a la veïna Almudaina, per dur-los quemenjar. Aquell dia hi vaig anar tota sola, perquè Aixa es trobava malament i tia Camar no la deixà acompanyar-m'hi. Distava menys de mitja llegua i m'ho prenia com un passeig, abans de sopar. El problema és que quan me'n tornava, em vaig entretindre amb Abdalà.

Abdalà era un venedor ambulat de quincalles, atifells de cuina, eines per al camp, espècies, teles, pocions miraculoses i mil coses més, atapeïdes en un carro de tendal inflat com un bolet, que arrossegava pertot arreu. El vaig trobar a l'eixida d'Almudaina, on sojornava després de passar per la Vall d'Alcalà, de camí a la Vall de Seta i de Cocentaina. La mercaderia més valuosa, la constituïen les històries, les contalles, els succeïts i els avisos que carregava d'una vall a una altra, en un periple des de la costa de Dénia fins a les serres de l'interior. Nosaltres érem Abl al-Jabal, *gent de muntanya*. Ell era de Xàtiva, una terra costeruda, però de geografia més amable. Sempre ens deia que érem durs, indòmits i autosuficients.

Vivíem aïllats de la resta del món entre les nostres muntanyes de penjats rocosos i camins estrets, d'alqueries perdudes i valls amagades. Vivíem del Benicadell a la Mariola, creuant la serra d'Albureca i el Llombo, fins a les agulles de la Serrella i el cim d'Alfaro, sota la mirada

altiva i esguitosa de l'Aitana i el Montcabrer. Muntanyes solcades per depressions sinuoses i rius capriciosos, que nodrien els pobles i llogarets de les valls de Perputxent, Travadell, la baronia de Planes, la Vall de Seta, la Vall de Gallinera, la Vall d'Alcalà i la Vall de Laguar. Un petit món a mida, on la nostra gent, abans mudèjars i ara moriscos, encara érem majoria. Expulsats de la costa, havíem estat arraconats a les muntanyes pels conquistadors cristians, encastellats a les viles de Planes, Alcoi i Gorga.

Abdalà era l'home més xarraire que he conegut mai de la vida. Al principi, quan et mirava per primera volta, adoptava una actitud desconfiada. Pareixia un mussol, petit i redó, o un gamarús tot ulls i nas, de cara redona, oculta per una barba negra i espessa. T'estudiava amb deteniment, de cap a peus, amb la impertinència d'uns ulls curiosos i inquietos. I tan bon punt t'havia paït, activava la seua eloqüència, exhibia un repertori infinit de dites, màximes i enganyifes per obligar-te a comprar alguna de les mercaderies. Pel que fa a mi, havia desistit d'encolomar-me res, perquè sabia que no tenia ni un trist morabatí. Però, fora de mercat, Abdalà apreciava més que ningú una de les meues majors qualitats, per a bé o per a mal: la curiositat. El relat d'un robatori a la plana de Muro i les meravelles d'un soldat llicenciat d'Índies em van encaterinar a les portes d'Almudaina, fins a entrada de nit. El que va passar després, durant la tornada, ja ho sabeu.

Les disculpes no aprofitaren de res, davant el gest irat de l'àvia. L'endemà, així que em va sentir baixar les escales, lleganyosa i desemperesint-me, em féu agafar la granera i m'envià a netejar les conilleres, el galliner i el corral de les cabres.

I encara sort, que no em tocà rebre també de tia Camar. Ella no amenaçava, et ventava un mastegot directament. Quan li feia eixir els cabells verds (ara i adés, ho he de reconèixer), suplia els mots amb pessics i calbots ben contundents.

La jornada de treball a l'alqueria de Benialfaquí començava a l'alba i no donava treva fins que fosquejava. A les primeries de l'estiu, la feina s'acumulava, amb les hortes per entrecavar, els camps per regar i els fruiters per collir. A diferència d'altres alqueries veïnes, els fills de l'alfaquí teníem una extensió de cultiu menor, només un parell de jovades, però de major varietat. L'ocupació tradicional del cap de família, l'alfaquí de la vall, jutge dels litigis i les picabaralles que sorgien entre la nostra gent, restava temps i mans per a ocupar-se de blat, vinyes i oliveres. Requerien una cura contínua dels marges que s'havien de reparar, dels arbres que calia esporgar, de la terra que calia entrecavar i desbrossar... Per acabar-ho d'adobar, els meus pares van morir quan jo era molt menuda. Tia Camar s'havia casat amb un mestre d'obra, que només treballava la terra quan no tenia faenes més lucratives. Per aquesta raó, sovint necessitàvem l'ajuda dels veïns, que prestaven les mans a barata d'una part de les collites.

La nostra família tenia l'honor de ser el llinatge de l'alfaquí de la comarca, l'home savi, el cadí, l'intendent de la nostra llei. Els cristians es regien per codis i furs del temps de la conquesta. Els senyors feien els ulls grossos perquè els seus moriscos, com ens deien, solucionàrem els problemes a la nostra manera. Havíem d'obeir les disposicions del baró de Planes, pagar els censals puntualment i retre-li vassallatge. Una vida ben dura, que molts cristians no haurien suportat. La nostra religió estava prohibida, com l'ensenyament i la transmissió escrita de la nostra llengua. Els avis parlaven d'un temps no molt llunyà, en què hi havia una mesquita a cada vall. Un temps en què, a pesar de viure sota la dominació cristiana, el cant dels muetzins cridant a l'oració s'escoltava fins a l'últim racó de les muntanyes, un temps en què els xeics ensenyaven lletra i els infants memoritzaven junts les sures de l'Alcorà. D'aquella època, de les promeses de respecte i concòrdia amb què els cristians ens rendiren,

ja no en restava res, ni tan sols el record. S'envolà com les fulles seques d'un arbre moribund.

Oficialment, tots érem cristians. En nàixer, ens batejàvem a les parròquies cristianes, quan ens casàvem, ens registràvem a les esglésies cristianes, i quan moríem, havíem de rebre cristiana sepultura. La realitat era ben distinta. A les nostres valls no gosaven entrar ni els frares predicadors més agosarats. Enderrocades les mesquites o convertides en esglésies als pocs pobles ocupats per cristians, els patis de les nostres cases es tornaren temples i els aljubs, fonts per ablucions; l'avi i altres alfaquins continuaren transmetent la nostra fe i les nostres creences, oficiant les nostres cerimònies i conservant encesa la flama d'una identitat que mai no vam oblidar, ni tan sols en els últims anys de l'expulsió.

Vaig nàixer al mes del *moharram*, a l'alba de l'any nou, poc després del *Ras-es-Sana*. Un mes sinònim de felicitat i esperança, per la qual cosa vaig rebre el nom de Salema, *l'afortunada*. Així i tot, en el meu cas, només va portar desgràcia. Ma mare va morir al part. Tenia setze anys. Mon pare, amb dèsset, només la sobrevisqué un parell d'anys. La culpa, una passa que li encomanaren a Ontinyent, l'any de la pesta. Natural de la Vall d'Alcalà, de l'alqueria de Benixarcos, l'àvia assegurava, quan l'avi no era davant, que el seu gendre descendia del cabdill Al-Azraq. L'únic, entre la nostra gent, que gosà plantar cara al rei cristià que sotmeté les terres del Sharq Al-Andalus. L'únic que va revoltar-se no una, sinó dues vegades, contra els cristians.

Mentre netejava les conilleres, rumiava com reaccionaria l'avi quan li explicara el que m'havia passat. Rasmia m'observava des de fora, atenta, sense perdre detall del menor dels meus moviments. Rasmia és una paraula que en algaravia designa la virtut del vigor, la decisió, l'espenta. Perquè aquella gosseta nerviüda, de pèl negre i una clapa blanca al front, mescla de moltes races, havia

heretat el millor de cadascuna. Era tan sabuda i valenta com els herois mítics que protagonitzaven les *qasides* i llegendes que cantava l'àvia a la vora del foc. Ella narrava l'arribada de Rasmia a la família com una rondalla. Tenia una habilitat excepcional, no solament per contar històries d'altres, sinó per elevar les anècdotes familiars a la categoria d'aventures mítiques:

—Quan va nèixer, el seu amo, un veí de Benasau més roí que un dolor, volgué ofegar-la en una séquia, amb tots els germans. Amollava els cadells a l'aigua un a un i els afonava amb un pal, per assegurar-se que el corrent no se'ls emportava vius. En això que passà l'avi Salim, a llocs d'una mula. De seguida que s'adonà de la feta, va recriminar-li la seua actitud:

—Què fas, malànima?

El veí de Benasau s'espantà. L'avi era un alfaquí. I encara que en temps marejats, la seua paraula era llei entre els nostres. El posat greu, la constitució polida, la veu campanuda, les celles severes, la barba blanca fins al pit i la gaiata de carrasca que sempre portava al muscle, despertaven el respecte i l'admiració dels justos i el pànic i el remordiment dels pecadors:

—Ofegue els gossos —piulà, amb el cap baix—. Són d'una camada borda. No m'aprofiten per caçar, ni tampoc per guardar la casa. No sóc un home ric i no em puc permetre regalar-los el menjar. Els he d'ofegar.

—Ja veig que no ets ric d'esperit, sinó més aïna miserable. I la mare, t'ha donat bon servei?

—I tant! La mare és una perdiguera de primera. Té un olfacte afinat, no se li escapa perdiu, llodriguera ni cau de raboses.

—Aleshores, el que t'ha fet guanyar la mare, et rescabalarà del que puguen fer-te perdre els fills. Això, si no et sorprenen, i hereten les seues virtuts. No has de ser desagrait: quan la vida és generosa, és a canvi d'un altre moment d'estretor. No pretengues desequilibrar la balança sempre al teu favor, o Al·là et castigarà. Deixa viure els gossos i dóna'ls l'oportunitat de demostrar la seua vàlua.

—És que ja els he ofegat a tots —s'excusà el camperol, amb cara de ratolí—. Només se n'ha salvat un. Quan el treia del sac, m'ha mossegat la mà i s'ha amagat entre aquells baladres. Ara anava a buscar-lo, per matar-lo a garrotades.

—Un senyal del Totpoderós! Qui de menut combat amb la mort i resulta vencedor, la tornarà a véncer en créixer i fer-se gran. Dóna'm el gos. Tu no ets digne de posseir-lo.

Pensat i fet, sense descavalcar ni malbaratar més paraules, l'avi va rebre aquell únic supervivent de mans del llaurador. Picà la panxa de la mula, amb suavitat, i reprengué el pas, altiu i majestuós, la gaiata en un braç i el gosset grunyint a les alforges. En tornant a Benialfaquí, te'l va regalar, Salema. Tu tenies només deu anys. Recorde que et va dir:

—Aquest cadell s'ha enfrontat a la mort i l'ha vençuda. Ha demostrat que té rasmia. Igual que tu, quan vas sobreviure a un part difícil. Sereu bons companys.

Des d'aquell dia, Rasmia i jo fórem inseparables. L'àvia ens contava aquesta història adornada de mil maneres. Unes vegades el llaurador s'hi resistia i l'avi havia d'atonyinar-lo amb la gaiata. D'altres, en comptes d'un home, eren una colla de lladres, i l'avi els vencia a tots, amb la paraula i un parell de bastonades. L'incorporà al sac de rondalles i llegendes amb què ens entretenia les vesprades de pluja o els dies d'hivern, a la vora del foc. Perquè l'àvia Suleima havia heretat, segons presumia, una virtut dels seus avantpassats, naturals de Benilloba: l'art de contar històries i, fins i tot, transformar una anècdota quotidiana, com la de l'avi, en una llegenda familiar.

L'avi Salim regressà al migdia. Havia anat a Cata-marruc, per solucionar un plet antic entre veïns, per la fita d'uns terrenys. El vaig veure arribar a poc a poc, caparrut i pensarós, sobre la somera. Era una silueta inconfusible: la barba llarga, el turbant blanc, la gel·laba grisa i la gaiata al muscle. Venia baldat pel viatge, picat per les baralles i brut, molt brut per la pols del

camí. Amb vora setanta anys, tothom li pregava que tocava buscar un substitut. Ell adduïa que només havia tingut dues filles. I que en l'època que ens tocava viure, cada volta menys s'interessaven per conèixer, al detall, la llei antiga. Els fills de l'oncle Amet eren massa terrossos. I la resta de nétes, més espavilades, no podíem exercir el càrrec, per ser dones.

Baixà de la mula adolorit i, coixejant, anà a rentar-se a l'aljub. Abans d'aplegar vaig traure un poal i el vaig abocar al safareig. Mentre avançava, s'adonà que l'àvia, tia Camar i les cosines feien rogle al voltant:

–Malament! O a casa s'ha acabat la feina o qui jo em sé, n'ha tornat a fer una de ben grossa!

L'avi m'observà de cap a peus, amb la mirada repe-losa i severa que reservava als jutjats. La barba canosa dibuixava vetes negres que donaven al rostre arrugat un aspecte encara més esmolat i endurit. Les celles serrades i els ulls, expressius i terribles que segons l'àvia i bona part del veïnat podien llegir l'ànima, les passions, les pors i els desitjos més inconfessables com en un llibre obert. Alenà, resignat, i es rentà la cara amb les mans. Després agafà el drap sec que li ofería i preguntà, mentre es torcava:

–Tens arraps i blaus per tot el cos. Has corregut de nit per la serra? I què és això? –em passà la mà pels cabells i arplegà unes fulles diminutes–. Punxes de cua de gat... T'has arrossegat per terra, prop del camí d'Almudaina? Perquè en aquesta època, només n'hi ha per aquella banda de la serra, sobretot als marges que porten al tossal del Degollat.

–No ho creuràs, avi. Quan tornava d'Almudaina, em vaig trobar un home mort. I els seus assassins em van perseguir.

Es va sentir l'esclafit d'un càntir, en caure a terra i fer-se trossos. La meua cosina Aixa, tan poruga i espantadissa com sempre... Vaig mirar al voltant. Aixa i Fàtima

escoltaven bocabadades, l'àvia feia cara de voler llançar-se sobre mi espartanyia en mà i tia Camar estrenyia les dents, sense poder estar-se de rondinar:

–Hauria de parlar seriosament amb la seua néta. Cada vegada s'empesca històries més tronades per excusar la seua poca vergonya. No pot tornar a casa quan li rote! Em fa l'efecte que li cal una bona passada de vara. Si vol, jo puc fer cantar la canya...

Tia Camar, sempre tan simpàtica, em volia com a la nineta dels ulls. L'avi féu un gest amb el cap perquè l'acompanyara a l'interior, mentre amb la mà indicava els altres que tornaren a les seues ocupacions i no ens destorbaren. El vaig seguir fins a una sala al costat del pati. L'alqueria tenia una habitació on l'avi rebia les visites i es concentrava en la lectura de llibres i documents. Qualsevol altre hauria tremolat com una fulla, davant de la mola impassible, el rictus sever i enutjat del vell alfaquí. Però jo estava tranquil·la. Perquè sabia que era la seua néta preferida. Potser per ser òrfena, potser per ser la més desperta, allò cert és que per a desesperació de tia Camar, vaig ser l'única a qui ensenyà a llegir i escriure. Els meus cosins majors, Alí i Abdul, compartiren estudi amb mi. Però eren una parella de tararots, amb l'enteniment d'un caragol i l'aptitud d'una soca d'olivera per a les lletres. L'avi va dir que jo també n'havia d'aprendre, perquè en la meua situació, sense pares, necessitava saber més que els altres. Tia Camar, en canvi, sempre amollava que a una dona no li'n feia cap falta.

Vaig relatar fil per randa tot el que havia presenciat la nit abans, sense ometre el menor detall. L'avi m'escoltà assegut en un coixí, sobre l'estora. Jo era de genolls, com els acusats que presten declaració. La seua mirada passà de la sorpresa a la incredulitat, de la ràbia a la por, fins a estabilitzar-se en la preocupació:

–Em fas destarotar. No pots ser una jove normal?

—Aquells hòmens buscaven alguna cosa. I em fa l'efecte que era açò. Ho vaig trobar entre uns matolls, prop del camí!

Amb un aire indescriptible de triomf i satisfacció, vaig allargar-li el sarró de cuir. No vaig gosar obrir-lo de nit, de tan ben cordat i lligat. L'agafà, el sospesà i l'examinà entre les mans. Va desfer els nusos i abocà el contingut sobre l'estora: un feix de papers relligats i una carta. L'interés va anar, de dret, a la carta:

—D'on ho has tret? És un despatx oficial, amb el segell de la inquisició. Ara sí que l'has feta bona!

El va desplegar amb mans tremoloses. L'avi era un home melsut i temperat, però aquella carta l'esverava com un perill que pot saltar i devorar-te en qualsevol moment. Tot seguit, em féu un gest que ja coneixia. Em vaig alçar, vaig obrir un alçador i li vaig dur unes lents. Es tractava d'un enginy que Abdalà li portà d'un taller d'Elx. Les va fabricar un amic de la moreria, mestre vidrier. Les usava de tant en tant, quan havia de llegir un document en lletra menuda. Després d'estudiar el despatx, el deixà caure i tancà els punys, com cremat:

—Que Al·là misericordiós tinga pietat de nosaltres. Què has fet? Has dut la perdició a la nostra casa! Aquesta carta i els plecques que conté el despatx van destinats a un comissari del Sant Ofici!

El sol esment d'aquell mot era capaç de despertar el pànic allà on es pronunciara. Però en una alqueria, encara més... Els tribunals del Sant Ofici constituïen la major amenaça que podíem imaginar. Pitjor que les ires passatgeres dels veïns cristians i pitjor que els abusos constants dels senyors. Des que ens convertiren a la força, el Sant Tribunal vigilava la puresa de la nostra fe i perseguia la pràctica de les nostres creences. Torturava i castigava severament, amb pena de mort o de galeres, els sospitosos de perseverar en la fe antiga. La protecció dels senyors acostumava de mantindre a

ratlla els tribunals inquisitorials. No podien perdre una mà d'obra tan barata, dòcil i experta com nosaltres. La resignació amb què acceptàvem els abusos dels senyors raïa en la certesa que estàvem exposats a les enveges dels camperols cristians i a l'odi dels inquisidors. Tothom coneixia, però, casos en què una delació havia provocat una investigació, un procés i la perdició de famílies senceres. A la comarca tingueren força anomenada alguns processos per bruixeria, a Cocentaina, o diverses condemnes que acabaren amb fogueres de conversos a la plaça d'Ontinyent.

–Què diu la carta?

Em va allargar el plec. Però recordà que jo no sabia llegir l'aljamia, la llengua dels cristians. Per la qual cosa la va traduir:

–Està datada a Dénia, i dirigida a fra Honori Malaspina, comissari del Sant Ofici a València:

De part del delegat de Sa Reverendíssima Senyoria, Guillem Montnegre, es fa saber el resultat de les actuacions practicades a Dénia.

Seguint les instruccions dictades per Sa Reverendíssima, vaig ordenar als familiars del Sant Ofici que aportaren totes aquelles informacions que pogueren reunir sobre el morisc i fals convers Alí Mussa. Després de grans esforços, una delació anònima ens va dur a casa de Josep Peris, convers de Xàbia. A instàncies de la petició cursada per Sa Reverendíssima, es va procedir a l'interrogatori on l'acusat va confessar, després de tres dies de turment, els següents càrrecs: primer, practicar en secret les creences de la secta de Mahoma; segon, estar en relació amb els corsaris d'Alger, als quals ha informat en diverses ocasions per planificar els atacs a poblacions de la costa; tercer, conèixer l'amagatall de l'home requerit pel Sant Ofici, Joan Martí, àlies Alí Mussa, natural de la moreria de Cocentaina.

Desgraciadament, el reu morí abans d'oferir majors detalls sobre la investigació. Informat l'alcaid de Dénia, aplegà una partida d'hòmens que es dirigí a la casa on, segons el confés, s'hi amaga-

va Alí Mussa. Així que picaren a la porta, els van respondre amb trets d'arcabuseria. Van ser ferits cinc soldats. Enmig de la nit, dos fugitius aconseguiren escapar-se de la casa, i refugiar-se a les muntanyes del Cavall Verd, a la Vall de Laguar, on sens dubte deuen haver rebut l'ajuda d'altres moriscos. Continuem les investigacions. Demà, enviaré aquest informe amb un missatger, perquè el porte al palau de Cocentaina, segons em va ordenar Sa Reverendíssima.

L'avi emmudí i plegà la carta, amb un nus a la gola. Va refermar l'esquena contra la paret i girà la vista cap a la finestra. El sol començava a escalfar de valent, però l'estança es mantenia fresca gràcies a la grossor dels murs de pedra i fang que ens separaven de la resta del món. El que més em sorprengué va ser sentir-lo murmurar aquestes paraules:

–Mussa, una altra volta ell.

–El coneixes?

No va contestar. Es limità a mirar-me, entre l'enuig i la preocupació, mentre s'estirava la barba. M'impressionà que no encertara a reaccionar, ell que sempre ho tenia tot sota control i podia dir-se que havia vist el món per un forat, sense eixir mai de la vall. Vaig voler esbrinar més coses sobre Mussa, però es negà a entrar en detalls. Al sarró hi havia uns quants plec de paper, esgrogueïts i relligats amb un fil d'espart. Pareixia un manuscrit. Em vaig adonar que l'encapçalament estava escrit en els caràcters aràbics de la nostra algaravia:

Aquestes són les memòries d'Alí Mussa Ben-Hudayl, per a ser entregades a Ben-Yussuf, alfaquí de la moreria de Cocentaina

–És un Hudayl? Avi, pot ser un parent nostre de la Vall d'Alcalà. Qui és?

–Un nom que em du records dolorosos. Un fantasma que torna del més allà i amb la seua imprudència ens porta altres fantasmes, com el maleït fra Malaspina. No

entenc el que ha passat. Fins que no ho esbrine, la prudència aconsella no precipitar-nos.

–Però Ben-Yussuf és amic teu! T’he sentit nomenar-lo, en alguna ocasió. Digues la veritat, coneixes aquest home, Alí Mussa?

–Totes les preguntes tenen una resposta. L’home savi no és aquell que sap contestar totes les preguntes, sinó qui sap triar el moment, la forma o la conveniència de contestar-les. Concedeix-me temps per pensar i, sobretot, per a fer algunes comprovacions. Després, et posaré al corrent de tot el que sé. T’ho promet.

–Potser... si llegim els manuscrits... Jo puc fer-ho, si tu estàs cansat...

–Ni parlar-ne!

El calbot em va dissuadir d’insistir-hi. L’avi s’encengué com un llucet i travessà la cambra a grans gambades. Abans de fer-me eixir, d’una espenta, m’amenaçà:

–El contingut dels papers és massa perillós. Com menys sàpies, més segura estaràs. Tu i tots! Conec Mussa, sí, i Ben-Yussuf, i l’inquisidor Malaspina. Mussa... quan em pensava que era mort torna de l’altre món, per dur-nos una altra vegada la desgràcia.

Quan l’avi prenia una decisió, era com el veredicte d’una sentència. Resultava impossible fer-lo canviar de parer. No obstant això, hi havia alguna cosa en la seua reacció que em desconcertà. Era desproporcionada en un home que encarnava la mesura i l’autocontrol. Si res era clar, és que coneixia aquell misteriós Mussa, i que li portava records desagradables. Els dies següents vaig copsar mitges converses a sota veu, entre l’àvia i tia Camar. Elles sabien més que jo, però igual que l’avi, evitaven parlar-ne davant meu. No vaig poder traure’n clarícia, perquè em mudien de seguida que m’hi aproximava. Mentrestant, l’avi confirmà la història de la carta per mitjà d’un veí que comerciava amb el castell de Guadalest i podia dur-nos notícies de la costa. Poc després sabérem que tot era

cert. La inquisició perseguia un morisc, Alí Mussa, i havia intentat capturar-lo dues nits abans. Però, aleshores, què feia el despatx de l'inquisidor en poder de l'home mort, al camí d'Almudaina? Per què portava, alhora, la carta del perseguidor i les memòries del perseguit?

La curiositat em punxava com un puput forada l'escorça d'un pi. Estava convençuda que m'ocultaven la història d'aquell home, a qui tothom a casa semblava conèixer, però a qui ningú s'atrevia a al·ludir. L'única manera de descobrir de què es tractava era fullejar el manuscrit. És clar que això, havia de ser d'amagat.